Веселин Панайотов (Шумен, България)

ПЪРВО БЪЛГАРСКО ИЗДАНИЕ НА „СТЕФАНИТ И ИХНИЛАТ"

Стефанит и Ихнилат. Старобългарска преводна повест от XIII век. Между добродетелта и безчестието. Съставителство, предговор, новобългарски превод и коментар Светлина Николова. Издателство ГАЛ-ИКО. С., 1996. 176 с.

Впечатляваща е появата на българския превод на един от най-интересните текстове в историята на средновековните културни връзки – „Стефанит и Ихнилат". Изданието е находка не само за специалистите, но и за любителите на интересни четива, за библиофилите и антикварите, тъй като техническото изпълнение е ефектно и в същото време без съществени грешки[1]. Изпълнено в два варианта (с твърди и меки корици), с печат върху цветна хартия, това издание е очевидно библиографска ценност.

Книгата съдържа въвеждаща част, фототипен текст, превод на съвременен български език, коментари, библиография и бележки.

Във въвеждащата част „Стефанит и Ихнилат" по пътя от Изток на Запад" е проследена историята на този хилядолетен текст, който свързва най-ярките култури на Индия, Персия, Византия със славянския свят и латинския Запад. Многобройните преводи и трансформации правят историята на тази творба изключително интересна. Св. Николова посочва основните генеративни версии на текста – „Панчатантра", „Калила и Димна", „Стефанит и Ихнилат", които съществуват на санскрит, пехлеви, сирийски, арабски и гръцки. По-особено внимание е отделено на арабския текст и на неговия автор Абдалах ибн ал-Мукаффа (Рузбих ибн Дадое), докато авторите на пехлевийската и сирийската версия – лекарят Бурзое и несторианинът Буд, са само споменати. Това е определено както от личността на Абдалах ибн ал-Мукаффа (който свързва културите на зороастризма и исляма), така и от важността на създадения от него текст. Новата жанрова форма *адаб*, монотеистичната интерпретация и тенденцията към аскеза правят от този текст посредник, който свързва древните версии с многобройните следващи интерпретации. Важността му се обуславя и от факта, че точно от него е направен и византийският превод по времето на император Алексий I Комнин (1081–1118). Предполага се, че преводът е извършен в началото на царуването на Алексий I Комнин, но е възможно това да е станало или в периода между 1109–1111 г., когато императорът е бил по-дълго в Константинопол и е имал време да се интересува от културата, или след 1111 г., когато воюва със селджукските турци и куманите и пребивава в източните части на империята[2].

[1] В техническо отношение може да се направи само една забележка, която се отнася към предпечатната подготовка на текста – допуснатата поправка на ръка на старобългарския текст (с. 163), което при съвременните компютърни възможности е просто странно.

[2] Оболенски, Д. Богомилите. Студия върху балканското новоманихейство. С., 1998, 190–191.

Св. Николова приема хипотезата на Л.-У. Шьоберг, че българският текст (който е в основата на славянските версии) има особености, които го сближават с δ-редакция на гръцките ръкописи[3]. Невъзможността да се използват някои ръкописи е попречила на Св. Николова да направи изводи за взаимоотношенията между българския превод на „Стефанит и Ихнилат" и дъблинския гръцки текст (Trinity College, codex 373). Навярно на подобни обстоятелства се дължи и цитираното мнение на А. В. Ристенко, че „преводачът (на български – бел. В. П.) се е придържал доста точно към неизвестния днес оригинал и допуснатите отклонения – пропуски, добавки и промени – не са значителни"[4], защото ако оригиналът действително е неизвестен, то не би могло да се каже решително нищо за взаимоотношенията му с неговите преводи и адаптации[5], още повече че след това са посочени достатъчно промени (или по-точно особености) в българския текст, както и глосите, които влизат в него.

В изданието специално внимание е отделено на спецификата на текста в съпоставка с християнската етика на българина, отбелязана е дисхармонията помежду им. Това определя и сравнително изолираното положение на „Стефанит и Ихнилат" в системата на старобългарската книжнина[6] и ограничеността на ръкописната традиция.

В края на тази въвеждаща част Св. Николова дава сведения за останалите европейски преводи на повестта (като акцентира върху тези, които са съществени до края на XIII в.) – за латинския на италианеца Балдо, еврейския на рави Йоел (и двата от XII в.), испанския, втори латински на Йоан от Капуа и втори еврейски на Якоб бен Елеазар от Толедо (последните три от XIII в.). В кратка справка са изредени и по-късните преводи на „Стефанит и Ихнилат" на европейски езици, в това число и славянски. Изтъква се значението на българския превод като първи славянски превод на повестта, от който са произлезли останалите южнославянски и източнославянски версии.

След предговора в книгата е представен фототипният текст на повестта според преоткрития от Св. Николова Карловацки препис от Сръбската патриаршия в Белград (№ 163) от XV в. Наличието на фототипния текст е от изключителна важност особено за специалистите, тъй като дава възможност за пряко използване на текста, а и за съпоставки със следващия го превод[7]. Самият превод е разделен на десет глави, част от които в съгласие с древния ръкопис са именувани като притчи. Преводачката не робува на буквализма, а се стреми да създаде един четивен за съвременника текст, отразяващ духа на времето, в което е съществувал оригиналът.

След това в изданието е направен подробен коментар на ръкописната традиция, която е разделена на три основни групи: българска, сръбска и българо-руска. Всяка една от тях е описана чрез стемата на представящите я ръкописи. Посочени са по-точните датировки на редица преписи: Карловацкия (който е определян в широките граници от XIV до XVI в.[8]), Клужкия, Григоровичевия, Севастияновия.

Според Св. Николова най-старото състояние на превода е запазено в Мазуринския препис, който обаче е зафиксирал дефектен протограф. Към подобен

---

[3] S j o b e r g, L.-O. Stephanites und Ichnelates. Überlieferungsgeschichte und Text. Stockholm—Goteborg—Uppsala, 1962.

[4] Цитира се по: Стефанит и Ихнилат..., с. 11.

[5] Самата Св. Николова отбелязва, че „до нас не е достигнал нито един препис, в който да е запазен пълният текст на превода" (пак там, с. 162.), което прави твърдението на А. Ристенко още по-неадекватно, тъй като се оказва, че не само гръцкият оригинал не е известен, но липсва и съответстващият му превод.

[6] Пак там, с. 13.

[7] За съжаление фотокопието, от което е направен печатният текст, е било несъвършено и по тази причина текстът между всеки два листа е леко деформиран от фотокамерата и на места е трудно четлив.

[8] Стефанит и Ихнилат..., 155–161.

дефектен текст възхождат и всички преписи от българската и българо-руската група.

Развитието на текста внимателно се проследява по особеностите на съществуващите преписи до XIV в., а в историята му от XV в. се отбелязва исихастката намеса на руска почва[9]. Въз основа на следите от дълга ръкописна традиция, запазени в преписите от XIV в., Св. Николова стига до извода, че преводът е осъществен през XIII в. Този извод е отразен и в заглавието на книгата.

По отношение на региона, в който е възникнал българският превод, не са направени никакви по-точни изводи, тъй като авторът посочва необходимостта от едно специално проучване, но е отбелязано справедливо, че присъствието на този превод в атонските манастири не е доказателство за мястото на неговото създаване. Тази предпазливост се обуславя от спецификата на „Стефанит и Ихнилат", която твърде малко съответства на християнската етика и на манастирския начин на живот. Възможно е обаче в по-късно време исихастката прагматичност[10] да е създала благоприятни условия за развитие на текста, дори преди неговото редактиране.

В коментариите са включени и няколко копия от Мазуринския и Клужкия препис и изводите на автора, които верифицират датировката на тези преписи. Дадена е подробна библиография на изследванията, изданията и преводите на повестта. В отделен параграф е обяснен изборът на публикувания фототипно текст (Карловацкия препис), който е най-пълният и най-известният български препис. Открит още от П. Шафарик, но идентифициран от А. Пипин в изследването му от 1858 г.[11], този препис постепенно се изгубва от погледа на изследователите. Св. Николова проследява интересната история на Карловацкия препис, засвидетелствана в изследванията и бележките на медиевистите, *както и собствения си път* на преоткриване на този текст. Тя прави анализ на кодекса, съдържащ повестта, и на археографските му особености. Разграничава почерците на трима преписвачи, работили върху книгата, и свързва странното им редуване с интереса, който са имали към съдържанието на текста.

Първото българско издание на повестта „Стефанит и Ихнилат" е един отличен пример за възможностите на българската медиевистика, както и за начините, по които трябва да присъства старобългарската книжнина в съвременната наука и култура.

---

[9] Пак там, с. 163.

[10] В случая не говоря за „теорията" на исихазма, а за начина, по който исихастите се реализират в обществото, за целенасочената им практическа дейност.

[11] Пыпин, А. Очерк литературной истории старинных повестей и сказок русских. – Ученые записки второго отделения Императорской академии наук. Кн. 4. СПб., 1858, с. 158.